

Załącznik do Uchwały nr XIII/2017
Rady Pedagogicznej Szkoły Podstawowej
im. A. Mickiewicza w Łebie
z dnia 23 listopada 2017 r.



**Program Edukacji Morskiej
„Łeba Perłą Bałtyku”
Szkoła Podstawowa
im. Adama Mickiewicza
w Łebie**

Partnerzy Wspierający Programu:

**Marszałek Województwa Pomorskiego, Departament Edukacji i Sportu,
Pomorski Kurator Oświaty, Kuratorium Oświaty w Gdańsku,
Burmistrz Miasta Łeby, Urząd Miasta w Łebie,
Centrum Informacji Turystycznej w Łebie,
Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Słupsku,
Pomorski Związek Żeglarski,
Port jachtowy w Łebie,
Narodowe Centrum Żeglarstwa,
Akademia Wychowania Fizycznego w Gdańsku,
Liga Morska i Rieczna,
Łebski Klub Żeglarski,
Szkoła Windsurfingu Habenda w Nowęcinnie,
Międzyszkolny Uczniowski Klub Żeglarski MARINA w Łebie,
Kiteboarding beKite Łeba,
Rewa Yacht Club,
Lokalna Grupa Działania „Dorzecze Łeby”,
ZRM-OP Rybacy,
Słowiński Park Narodowy,
Urząd Morski w Słupsku, Kapitanat Portu w Łebie,
Morska Służba Poszukiwania i Ratownictwa /SAR/,
Instytut Morski w Gdańsku, Zakład Oceanografii Operacyjnej,
Morski Oddział Straży Granicznej w Gdańsku,
Stacja hydrologiczno - meteorologiczna w Łebie,
Uniwersytet Gdański, Instytut Oceanografii,
Akademia Morska w Gdyni,
Park Rekreacyjno-Edukacyjny „SEA PARK” Sarbsk,
Rodzinny Park Rozrywki – Łeba Park,**

Spis treści:

Wstęp	4
1. Geneza i koncepcja programu	5
2. Cele edukacyjne i zakładane efekty realizacji programu	8
3. Treści kształcenia i procedury osiągnięcia celów	11
3.1 Zajęcia dydaktyczne	11
3.2 Projekty edukacyjne	12
3.3 Współpraca z partnerami	15
3.4 Działalność wspierająca	17
3.5 Edukacyjno-żeglarskie pikniki naukowe	18
3.6 Praktyczne zajęcia żeglarskie	18
3.7 Drużyny wodniackie	20
3.8 Obozy i półkolonie żeglarskie	20
4. Przygotowanie dydaktyczne nauczycieli	21
5. Ewaluacja	21
6. Literatura pomocnicza	23

Wstęp

Celem projektu jest rozwój kompetencji kluczowych uczniów oraz nabycie praktycznych i bezpiecznych umiejętności korzystania z akwenów wodnych. Działania proponowane w ramach projektu dotyczą tematyki wód śródlądowych, morskich oraz żeglarstwa, odwołują się tym samym do bogatej tradycji morskiej w regionie. Założeniem projektu jest powiązanie wiedzy i umiejętności zdobywanymi w szkole z umiejętnościami rozwijanymi w trakcie zajęć praktycznych na wodzie.

Wychowanie morskie przez żeglarstwo, to ważny kierunek edukacyjny i znaczący element kultury fizycznej, obejmujące kształtowanie nawyków zdrowotnych, wydolności fizycznej, sprawności i odporności na trudy; to świadome oddziaływanie na młodzież w celach wychowawczych i poznawczych, w warunkach wymagającego środowiska morskiego.

Żeglarstwo morskie, jako specyficzna forma aktywności człowieka, nie tylko tworzy warunki do zmagania z siłami pozaludzkimi, do rywalizacji, osiągania atrakcyjnych celów i docierania do miejsc o najwyższym stopniu trudności, lecz również jest koncepcją „wartościowego życia”, mobilizując do ustawicznego wzbogacania swojej wiedzy morskiej i żeglarskiej, a także sprawności psychofizycznej.

Żeglarstwo morskie stwarza również szansę poszerzenia wiedzy o świecie, zabytkach i kulturze innych narodów, poznania ludzi „morza”, atrakcjach turystycznych i geograficznych świata.

Zgodnie z założeniami założyciela skautingu, Roberta Baden Powela, wychowanie powinno przebiegać w sposób pośredni. To znaczy, że elementy wiedzy o np. gospodarce morskiej czy ekologii Morza Bałtyckiego przekazujemy przy okazji rozbudzania zainteresowań młodego człowieka sportami wodnymi: np. żeglarstwem, kajakarstwem itp.

Działania niniejszego programu są ukierunkowane na rozwój sportów wodnych, ale tak naprawdę, naszym celem jest przekazanie wiedzy i umiejętności praktycznych z zakresu :

1. Historii i dziedzictwa narodowego
2. Bezpieczeństwa nad wodą
3. Rozwijania swoich pasji i zainteresowań
4. Gospodarki morskiej
5. Ekologii i ochrony środowiska

Założenie Programu edukacji morskiej „Łeba Perłą Bałtyku jest” znalazły swoje odzwierciedlenie w opracowanym wewnątrzszkolnym Programie profilaktyczno-wychowawczym.

1. Geneza i koncepcja programu

*„Umiejętność żeglowania polega na tym,
że żeglarz potrafi płynąć również pod wiatr”.*

Viktor Emil Frankl

Dzieje Łeby od samego początku związane są ze Słowińcami i Kaszubami Nadłabskimi. Najstarsze zapiski dotyczące niewielkiej osady rybackiej leżącej u ujścia rzeki Łeby datowane są na rok 1282. Głównym zajęciem ówczesnych mieszkańców było łowienie ryb i obróbka drewna.

Początkowo osada podlegała władzy książąt pomorskich, ale to zmieniło się wraz z pojawieniem się na Pomorzu Gdańskim zakonników z Zakonu Najświętszej Maryi Panny Domu Niemieckiego, czyli Krzyżaków. Od 1309 roku wprowadzali na podległych sobie ziemiach administracyjne porządki. W 1357 roku za wiedzą i zgodą Wielkiego Mistrza Winricha von Kniprode, komtur gdański Wolfram von Beldersheim założył na prawie lubeckim nowe miasto na prawym brzegu Łeby - Lebemunde. W herbie miasta obok rybogryfa znajduje się krzyż, który nawiązuje do krzyżackiej przeszłości. Krzyżacy utracili władzę nad Łebą ostatecznie po wojnie trzynastoletniej. Później miasteczko było lennem książąt zachodniopomorskich, a po śmierci Bogusława X na krótko trafiło pod bezpośrednie panowanie królów polskich, by w 1657 roku popaść w niewolę Brandenburgii i następnie jej pruskich spadkobierców.

W codziennym życiu wielu pokoleń mieszkańców Łeby na pierwsze miejsce wysuwały się zmagania z nieprzyjazną naturą. Otwarte morze, atakujące południowy brzeg, uniemożliwiało zbudowanie portu. Rzeka raz po raz wylewała, przesuwając swoje koryto ku zachodowi i zagrażając istnieniu osady. Wrogiem mieszkańców był wędrujący piasek z wydm mierzei oddzielającej jezioro Łebsko od Bałtyku – zasypywał pola uprawne, ulice, pogrążał domy. Kroniki notują ogromne powodzie w latach 1396, 1441, 1467, 1497. 11 stycznia 1558 roku potężny sztorm na Bałtyku spowodował powódź, która wyrządziła tak wielkie zniszczenia, iż mieszkańcy zdecydowali się zbudować nowe miasto w miejscu odległym o ok. 2 km na południowy wschód od poprzedniego. W 1570 roku następny atak morza zmusił ostatnich mieszkańców do przeniesienia się do nowej Łeby, a opuszczone sadyby wkrótce całkowicie pochłonął piasek wydmowy. W 1590 roku zburzono kościół św. Mikołaja, który stał w centrum średniowiecznego miasteczka, zachował się jedynie fragment muru tej budowli. Ale i później, pomimo oddalenia, współzycie z morzem było trudne. W końcu XVIII wieku powstał plan zbudowania dużego portu na jeziorze Łebsko, w tym celu przekopano kanał przez mierzeję. Okazało się to przedsięwzięciem na owe czasy nierealnym, albowiem 4 marca 1799 fale morskie całkowicie zniweczyły pracę, rozniosły zgromadzone zapasy drewna, wyrzuciły na ląd statki.

Łebianie byli zmuszeni zaniechać budowy. Dopiero w drugiej połowie ubiegłego wieku wybudowano mały port morski, służący głównie rybakom, uregulowano też brzegi rzeki. Po uzyskaniu połączenia drogowego i kolejowego z Lęborkiem, Łeba zaczęła pełnić rolę letniska i kurortu.

W granicach Polski miasto znajduje się od 1945 roku. Rozpoczęto nowy etap rozwoju miasta jako letniska i kurortu, który trwa do dziś. Budowano wille, zwiększono liczbę placówek gastronomicznych, zagospodarowano piękną plażę. Łeba stała się chętnie odwiedzanym nadmorskim miasteczkiem, a bliskość Słowińskiego Parku Narodowego, jezior i wydm ruchomych niewątpliwie dodają jej uroku, a tym samym czynią okolice Łeby jeszcze bardziej atrakcyjnymi dla turystów.

Program edukacyjny „*Łeba Perłą Bałtyku jest*”, obejmuje całość przedsięwzięć zmierzających do kształtowania świadomości morskiej uczniów oraz do wykorzystania form styczności człowieka z akwenami wodnymi w celu kształtowania pożądanych cech osobowości. Specyfika zadań dydaktycznych umożliwi zdobywanie wiedzy w sposób praktyczny dzięki kształtowaniu umiejętności obcowania z wodą, twórczego rozwiązywania problemów, czy też popularyzacji czytelnictwa i udziałowi w imprezach masowych.

Niniejszy program edukacji morskiej skierowany jest do uczniów wszystkich klas szkoły podstawowej. Program edukacji morskiej integruje wiedzę z wielu przedmiotów, proponując całościowe postrzeganie przedstawionej problematyki. Niniejszy program wyróżnia się wśród innych programów nauczania w szkole podstawowej nowatorskim ujęciem wybranych zagadnień. Cele kształcenia i wychowania przedstawione zostały w postaci wymagań edukacyjnych, zapisanych językiem efektów kształcenia, co jest zgodne z ideą europejskich ram kwalifikacji i wpisuje się w sposób prezentowania wiadomości i umiejętności, które uczeń zdobywa. Treści kształcenia niniejszego programu ściśle wiążą się z życiem i pracą na morzu. Uczniowie podczas zajęć praktycznych i warsztatów edukacyjnych będą mieli możliwość prowadzenia różnorodnych obserwacji – fizycznych, biologicznych, meteorologicznych, archeologicznych itp. – w sposób prostszy i ciekawszy niż w szkolnych ławkach. Część zajęć realizowana będzie w ośrodkach edukacji pozaformalnej, w których nauka odbywa się przez doświadczanie i praktykę, w zgodzie z zasadą: „Powiedz mi, a zapomnę. Pokaż mi, a zapamiętam. Pozwól mi wziąć udział, a zrozumieję”.

Zajęcia edukacyjne to interdyscyplinarne zajęcia prowadzone metodą projektu edukacyjnego. Ich celem jest rozwijanie u uczniów wiedzy, umiejętności i postaw, składających się na następujące kompetencje kluczowe:

- a) porozumiewanie się w języku ojczystym oraz w językach obcych,
- b) kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne,
- c) kompetencje informatyczne,
- d) umiejętność uczenia się,
- e) kompetencje społeczne i obywatelskie,
- f) inicjatywność i przedsiębiorczość,

g) świadomość i ekspresja kulturalna.

Szczególny nacisk położony jest na praktyczne stosowanie nabywanych i rozwijanych umiejętności w kontekście ponadprzedmiotowym oraz kształtowanie pozytywnej postawy uczniów dotyczącej aktywności, kreatywności i samodzielności w pracy nad własnym rozwojem. Przyjęta formuła zajęć edukacyjnych pozwala na uwzględnienie różnorodności zainteresowań i zdolności uczniów, sprzyja lepszemu poznawaniu i rozumieniu siebie oraz otaczającego świata. Zajęcia wspomagają realizację celów kształcenia ogólnego w szkole podstawowej.

Niniejszy program edukacji morskiej może być modyfikowany stosownie do uwarunkowań konkretnej klasy. Jego założeniem jest rozwój zainteresowań ucznia, wszechstronne kształcenie i doskonalenie jego kompetencji, w tym przede wszystkim umiejętności stosowania wiedzy w praktyce oraz kreatywnego myślenia. Nad-rzędnym celem programu jest przygotowanie ucznia do dalszej edukacji i kształcenia ustawicznego – edukacji permanentnej, uczenia się przez całe życie, na miarę wymogów współczesnego świata.

Program edukacji morskiej powinien w perspektywie kilkunastu lat przywrócić w społeczeństwie lokalnym świadomość tradycji morskich oraz przekazać młodzieży podstawową wiedzę i umiejętności związane z turystyką i gospodarką morską. W celu wykorzystania możliwości, jakie dla naszego regionu wynikają z dostępu do morza, wskazane jest rozwijanie gospodarki morskiej z jednoczesnym upowszechnianiem wiedzy o morzu. Dla uczniów najbardziej atrakcyjny jest bezpośredni kontakt z morzem, zarówno w ramach tradycyjnych zajęć edukacyjnych, jak i pozalekcyjnych oraz pozaszkolnych form kształcenia. Należy dążyć to tego, aby wykształcić społeczeństwo znające zagadnienia morza i żyjące problematyką morską, rozumiejące znaczenie dostępu do Bałtyku i korzyści płynące z czystych i zagospodarowanych wód naszego morza. Jest to zadanie szczególnie istotne w odniesieniu do młodych mieszkańców naszego regionu. Zapoznanie uczniów z dostępnymi w najbliższej okolicy możliwościami aktywnego, a zarazem ciekawego spędzania wolnego czasu, pozwoli wzmocnić poczucie tożsamości regionalnej młodych ludzi.

2. Cele edukacyjne i zakładane efekty realizacji programu

Cel główny:

Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów poprzez realizację programów rozwojowych kształtujących kompetencje kluczowe w obszarze regionalnej edukacji morskiej.

Cele szczegółowe:

1. Kształtowanie świadomości morskiej uczniów:

- zna podstawowe informacje o morzu i żeglarstwie,
- umie bezpiecznie zachowywać się na wodzie,
- zna tradycje morskie, obrzędy oraz etykietę żeglarską,
- zna morskie dziedzictwo kulturowe Pomorza, ma świadomość specyfiki regionu,
- szanuje morze oraz pracę ludzi morza,
- jest zainteresowany rozwijaniem pasji związanych z morzem.

2. Kształtowanie praktycznych umiejętności żeglarskich:

- zna style pływackie i potrafi przepłynąć 50 m,
- umie bezpiecznie korzystać ze sprzętu pływającego: rower wodny, kajak, łódź wiosłowa,
- zna podstawy żeglarstwa i potrafi samodzielnie na akwenu zamkniętym pływać na optymiście lub desce z żaglem,
- zna i zdobywa odznaki i certyfikaty wodniackie,
- jest przygotowany do świadomego uczestnictwa w uzyskaniu patentów żeglarskich i wodnych,
- zdaje egzamin na żeglarza jachtowego, sternika motorowodnego,

3. Kształtowanie u uczniów kompetencji kluczowych.

a) W zakresie porozumiewania się w języku ojczystym w językach obcych:

- zna podstawowe słownictwo specjalistyczne stosowane w żeglarstwie,
- rozumie się w mowie i piśmie w różnych sytuacjach komunikacyjnych,
- samodzielnie poszukuje, gromadzi i przetwarza informacje,
- formułuje i wyraża własne argumenty w mowie i piśmie w przekonujący sposób, odpowiednio do kontekstu,
- wykazuje postawę otwartości i szacunku w kontaktach z innymi ludźmi, jest gotowy do konstruktywnego dialogu.

b) W zakresie kompetencji matematycznych i podstawowych kompetencji naukowo-technicznych:

- stosuje główne zasady i procesy matematyczne w typowych sytuacjach żeglarskich,
- myśli logicznie i analitycznie,
- posługuje się podstawowymi narzędziami i urządzeniami technicznymi wykorzystywanymi w żeglarstwie,
- wykorzystuje proste dane naukowe do osiągnięcia celu, podjęcia decyzji lub wyciągnięcia wniosku na podstawie dowodów,
- wyjaśnia podstawowe zjawiska i elementy przyrody w kontekście tematyki morskiej,
- jest ciekawy świata, chętnie szuka przyczyn obserwowanych zjawisk.

c) W zakresie kompetencji informatycznych:

- poszukuje, gromadzi, przetwarza i wykorzystuje informacje dotyczące tematyki morskiej,
- umiejętnie korzysta z Internetu oraz z narzędzi do tworzenia i prezentowania informacji,
- jest krytyczny i refleksyjny, odpowiedzialnie wykorzystuje media interaktywne w procesie uczenia się,

d) W zakresie umiejętności uczenia się:

- zna i rozumie silne oraz słabe strony własnych umiejętności,
- dociera do nowej wiedzy i zdobywa nowe umiejętności, przetwarza i przyswaja je,
- umie koncentrować się na zadaniu, jest zdyscyplinowany i wytrwały w realizacji celów długoterminowych,
- czerpie korzyści z różnorodności grupy oraz dzieli się nabytą wiedzą i umiejętnościami,
- organizuje własny proces uczenia się, oceniania swojej pracy oraz w razie potrzeby szuka rady, informacji i wsparcia,
- jest nastawiony na rozwiązywanie problemów, umie pokonywać przeszkody, chętnie się uczy,
- jest zmotywowany i wierzy we własne możliwości w uczeniu się i osiągnięciu sukcesów.

e) W zakresie kompetencji społecznych i obywatelskich:

- ma świadomość korzystnego wpływu aktywności fizycznej na zdrowie człowieka,
- konstruktywnie porozumiewa się w grupie, wyraża i rozumie różne punkty widzenia w duchu wzajemnego szacunku, tolerancji, empatii i asertywności, współpracuje oraz osiąga kompromis,
- radzi sobie ze stresem i frustracją, wyraża je w sposób konstruktywny,
- jest obowiązkowy,

- ma poczucie własnej tożsamości.

f) W zakresie inicjatywności i przedsiębiorczości:

- planuje przedsięwzięcia i prowadzi je dla osiągnięcia zamierzonych celów,
- organizuje pracę indywidualną oraz współpracę w zespole,
- jest aktywny, wykazuje się kreatywnością i determinacją w realizowaniu założonych celów.

g) W zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej:

- zna i szanuje dziedzictwo morskie, jeziorne i rzeczne regionu,
- jest kreatywny, wyraża myśli, doświadczenia i emocje poprzez różne środki ekspresji,
- prezentuje i publikuje twórcze osiągnięcia swoje i grupy,
- działa na rzecz popularyzacji i promocji lokalnego środowiska,

3. Treści kształcenia i procedury osiągnięcia celów

Niniejszy program zakłada, że proces kształtowania świadomości morskiej uczniów oraz rozwijanie ich kompetencji kluczowych odbywać się będzie poprzez realizację szeregu wzajemnie przenikających się czynności poznawczych i praktycznych, zorganizowanych wokół wybranych treści morskich w ramach kilku różnych rodzajów zajęć.

3.1 Zajęcia dydaktyczne

Podczas zajęć dydaktycznych nauczyciele poszczególnych dziedzin i przedmiotów modyfikują treści nauczanego przedmiotu zgodnie z programem nauczania z uwzględnieniem treści edukacji morskiej i kształcenia żeglarskiego. Uwzględnienie w rozkładach materiału nauczanego przedmiotu zagadnień i tematyki uwzględniającej edukację morską wpłynie pozytywnie na rozwój kompetencji kluczowych ucznia - wiedzy, umiejętności i postaw potrzebnych do samorealizacji i rozwoju osobistego, przydatnych na dalszych etapach kształcenia.

Przykładowe zagadnienia do realizacji z wybranych dziedzin edukacyjnych:

a) Edukacja wczesnoszkolna:

- z życia naszej miejscowości – wartości morskie naszej miejscowości, instytucje morskie w Łebie (edukacja przyrodnicza),
- morze, nasze morze – kolaż morski, wydzieranka papierowo (edukacja plastyczna),
- ratownictwo morskie – wyjście do Morskiej Służby Ratownictwa i Poszukiwań –SAR
- nauka piosenki „Żegluj, że żeglarzu” (edukacja muzyczna),
- jakie krajobrazy występują w Polsce? Układanie puzzli. Wyjaśnianie pojęć: wydmy, klif, zabawy z mapą fizyczną Polski (edukacja przyrodnicza),
- spacer po okolicy- elementy krajobrazu nadmorskiego (ed. przyrodnicza),
- czytanie fragmentu tekstu J. Korczakowskiej "Spotkanie nad morzem". Łączenie nazw miejscowości z nazwami krajobrazów (edukacja polonistyczna),
- zajęcia sportowe- zabawa z chustą animacyjną "Statek na morzu" (wychowanie fizyczne),
- wypowiedzi na temat ulubionej kulinarnej potrawy. Czytanie tekstu "Kulinarne podróże po Polsce" dotyczące produktów i potraw regionalnych (edukacja polonistyczna),
- ryby słodkowodne i morskie. Budowa ryby i jej przystosowanie do środowiska (ed. przyrodnicza),
- wykonanie rybek- rekwizytów do zabawy "Łowienie rybek" (ed. plastyczna),
- zabawa słowna "Co wiezie statek?". Czytanie "Bajki o flądrze" A. Frączek. Pisanie odpowiedzi na pytania. Określanie prawdziwości zdań (ed. polonistyczna),
- woda – nasz skarb - „Żaglówki na jeziorze” (praca techniczna),
- złote rybki – budowa akwarium (ed. plastyczna),

- wodne wyprawy – transport wodny. Piosenka „Wesoły żeglarz” (ed. muzyczna) ,
- podróż wśród fal (praca plastyczna),
- działanie latarni morskich w oparciu o legendę „O dziewczynie i latarni morskiej w Rozewiu” (ed. polonistyczna),
- statki – dlaczego statki unoszą się na wodzie? - budowa i rodzaje statków (ed. przyrodnicza),
- „Morska kłótnia” - poznanie mórz na poszczególnych kontynentach świata (ed. przyrodnicza),

b) Edukacja polonistyczna – j. polski

- przypomnienie wiadomości o rzeczowniku - wymieniamy wyrazy tematycznie związane z regionem,
- piękno nadmorskiego krajobrazu – opis,
- zakrety ortografii “Burza na morzu” - pisownia wyrazów z “rz” oraz “z”,
- list w butelce - jak poprawnie napisać list?,
- czy dziś są piraci na świecie? Na podstawie wiersza H. Januszewskiej “Dal”,
- związki wyrazowe współrzędne i podrzędne - tematyka morska,
- legendy naszego regionu (“Trzej Łebianie u niebiańskich bram”, “Legenda o zatopieniu starej Łeby”),
- relacja z podróży Odysa do Itaki,
- morskie przygody w mitach greckich (przygody Odysusza, powrót Tezeusza do domu, lot Ikara i Dedala),
- okręt “Purpura” walczy z morskim żywiołem - opis sytuacji (“Legenda żeglarska” H. Sienkiewicza,
- symbolika zmagania polskiego żołnierza na Westerplatte - K.I. Gałczyński “Pieśń o żołnierzach z Westerplatte”,
- każdy jest poetą - próba stworzenia krótkiego wiersza o tematyce morskiej,
- tworzymy komiks “Odkrycie Wyspy Wielkanocnej”,

Przedmiotowe rozkłady materiałów z dostosowaniem treści w zakresie edukacji morskiej stanowią załącznik do niniejszego Programu.

3.2 Projekty edukacyjne

Celem projektów edukacyjnych jest rozwój u uczniów, wymienionych w rozdziale 2, kompetencji kluczowych w oparciu o treści edukacji morskiej, pogrupowane w pięć obszarów tematycznych przedstawionych na kolejnych stronach. Dopelnieniem tych zajęć będą wyjazdowe warsztaty edukacyjne, praktyczne zajęcia żeglarskie oraz edukacyjno-żeglarskie pikniki naukowe.

W ramach zajęć każda klasa wybierze jeden spośród pięciu zaproponowanych obszarów tematycznych (Morze Bałtyckie / Mieszkańcy krajów nadbałtyckich / Wisłą do Gdańska / Skarby Bałtyku / Żeglujże, żeglarzu) i w danym roku szkolnym zrealizuje projekt dotyczący

tematu mieszczącego się w wybranym obszarze. Wybór tematu projektu powinien być uwarunkowany m.in. zainteresowaniami i umiejętnościami uczniów, możliwą do wykorzystania bazą szkolną oraz rodzajami dostępnych pomocy dydaktycznych. Praca uczniów powinna być samodzielna i polegać na zbieraniu, analizowaniu i selekcjonowaniu informacji z różnych źródeł, a następnie wykorzystaniu zdobytej wiedzy i umiejętności w praktycznym działaniu. Praca uczniów polegać będzie również na dokumentowaniu działań, zaprezentowaniu efektów pracy całego zespołu, a także dokonaniu refleksji nad przebiegiem procesu oraz osiągniętymi rezultatami. Przed rozpoczęciem pracy należy ustalić limit czasu na prezentację wyników projektu, np. 15-20 minut. Zaleca się pozostawienie uczniom swobody w wyborze formy prezentacji (może to być np. scenka, utwór literacki, poster, makietka, podcast i in.

Przykładowe tematy projektów edukacyjnych:

Lp.	Obszar tematyczny	Przykładowe tematy projektów uczniowskich
1.	Morze Bałtyckiego	<ol style="list-style-type: none"> 1. Atrakcje wybrzeża Morza Bałtyckiego 2. Właściwości fizyczne i chemiczne wody morskiej 3. Ochrona wód Bałtyku 4. Korzyści płynące z położenia województwa pomorskiego nad Morzem Bałtyckim 5. Historia źródeł akwenów wodnych 6. Rejs po Bałtyku starym statkiem BSR 7. Spływ kajakowy kanałem Chełst na jezioro Sarbsko 8. Morskie głębiny z łebskich piachów
2.	Mieszkańcy krajów nadbałtyckich	<ol style="list-style-type: none"> 1. Hanza dawniej i dziś 2. Tradycyjna kuchnia mieszkańców krajów nadbałtyckich 3. Wyprawa drogą wodną z Gdańska do Wilna 4. Kultura bursztynu- kopanie bursztynu
3.	Wisła do Gdańska	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wisła jako szlak wodny 2. Przeszłość i teraźniejszość portu morskiego w Gdańsku 3. Historyczne i nowoczesne statki morskie 4. Praca na morzu. Wyposażenie łodzi i kutrów rybackich 5. Rybołówstwo łódkowe i kutrowe 6. Inwentaryzacja wód wokół Łeby- kartograficzna i fotograficzna
4.	Skarby Bałtyku	<ol style="list-style-type: none"> 1. Fauna i flora Morza Bałtyckiego 2. Ryby bogactwem wód Bałtyku 3. Bogactwa mineralne pozyskiwane z dna Morza Bałtyckiego 4. Wyprawa po skarby ukryte na dnie Bałtyku
5.	Żeglujże, żeglarzu	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jacht naszych marzeń 2. Żeglarskie obyczaje 3. Słynni polscy żeglarze i ich osiągnięcia 4. Nasz projekt tygodniowego rejsu po Morzu Bałtyckim 5. Parada kutrów rybackich 6. Zawody ze sprawności żeglarskich 7. Chrzest pierwszoklasistów w porcie jachtowym

3.3 Współpraca z partnerami

Realizacja działań będzie przebiegać poza szkołą w formach warsztatów i zajęć praktycznych. Możliwość pracy warsztatowej z wykorzystaniem specjalistycznego sprzętu i materiałów, pod kierunkiem specjalistów z różnych dziedzin związanych z morzem, wpłynie pozytywnie na rozwój kompetencji kluczowych uczniów, a także przyczyni się do budowania tożsamości regionalnej i makroregionalnej uczestników oraz do zmniejszenia barier rozwojowych wynikających ze statusu i miejsca zamieszkania uczniów.

Warsztaty zakładają aktywny udział uczestników przy zminimalizowaniu tradycyjnych, podawczych sposobów przekazywania wiedzy. Głównymi zaletami pracy warsztatowej, decydującymi o jej skuteczności, są:

- uczenie przez doświadczenie,
- wytworzenie osobistego zaangażowania,
- możliwość konfrontowania własnych doświadczeń każdego z uczniów z praktyką i doświadczeniami innych,

W czasie zajęć wykorzystywane będą przede wszystkim poniższe metody i techniki pracy:

- ćwiczenia praktyczne,
- pokazy,
- gry dydaktyczne,
- symulacje,
- miniwykłady wspierane prezentacją,

Głównym założeniem warsztatów jest stworzenie sytuacji umożliwiającej uczniom samodzielne zdobywanie wiedzy oraz aktywizacja grupy do eksperymentowania, wnioskowania, zadawania pytań itp. Jednym z zakładanych efektów udziału uczniów w tym rodzaju zajęć jest wzrost ich zainteresowania tematyką morską i motywacji do dalszego rozwijania swojej wiedzy oraz umiejętności w ramach tego obszaru tematycznego. Praca warsztatowa ma również służyć rozwijaniu kompetencji komunikacyjnych, umiejętności współpracy, a także integracji zespołu.

Przykładowe zagadnienia do realizacji z partnerami wspierającymi:

- a) Marszałek Województwa Pomorskiego, Departament Edukacji i Sportu,
 - propagowanie idei edukacji i wychowania morskiego,
- b) Pomorski Kurator Oświaty, Kuratorium Oświaty w Gdańsku,
 - propagowanie w ramach „dobrych praktyk” projektów i programów szkolnych
- c) Burmistrz Miasta Łeby, Urząd Miasta w Łebie,
 - rozwój aktywnych form turystyki i sportów wodnych,
- d) Centrum Informacji Turystycznej w Łebie,
 - promocja rozwoju sportów wodnych i bazy sportowo - turystycznej,

- e) Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Słupsku,
 - wymiana dobrych praktyk wśród szkół skupionych w ramach sieci współpracy „Edukacja morska w Regionie”,
- f) Pomorski Związek Żeglarski, Centrum Kształcenia Żeglarskiego w Gdyni
 - realizacja zajęć praktyczno-szkoleniowych z żeglarstwa,
- g) Port Jachtowy w Łebie,
 - wykorzystanie bazy szkoleniowo-praktycznej do celów szkolenia praktycznego z żeglarstwa
- h) Akademia Wychowania Fizycznego w Gdańsku, Narodowe Centrum Żeglarstwa,
 - doksztalcanie nauczycieli w zakresie praktycznych umiejętności z żeglarstwa,
- i) Liga Morska i Rzeczna,
 - propagowanie i upowszechnianie tradycji narodowych i regionalnych,
- j) Łebski Klub Żeglarski,
 - współpraca w zakresie kształcenia praktycznego uczniów z żeglarstwa,
- k) Międzyszkolny Uczniowski Klub Żeglarski MARINA w Łebie,
 - współpraca w zakresie kształcenia praktycznego uczniów z żeglarstwa,
- l) Kiteboarding beKite Łeba,
 - współpraca w zakresie kształcenia praktycznego uczniów z żeglarstwa,
- m) Rewa Yacht Club,
 - współpraca w zakresie kształcenia praktycznego uczniów z żeglarstwa,
- n) Lokalna Grupa Działania „Dorzecze Łeby”,
 - promocja i strategia działań w zakresie projektów Unijnych - doposażenia w sprzęt żeglarski, szkolenia na stopnie żeglarskie,
- o) ZRM-OP Rybacy,
 - poznanie tradycji i historii lokalnych rybaków i ich rodzin,
- p) Słowiński Park Narodowy,
 - realizacja przygotowanych wycieczek i programów edukacyjnych,
- q) Urząd Morski w Słupsku, Kapitanat Portu w Łebie,
 - Zajęcia edukacyjne na temat: „Ochrona Środowiska morskiego Bałtyku”, Nawigacji morskiej,
- r) Morska Służba Poszukiwania i Ratownictwa /SAR/,
 - Zajęcia edukacyjne na temat: „System ratownictwa brzegowego obowiązujący w Polsce”, „Zasady bezpieczeństwa na wodzie –systemy powiadomień o zagrożeniu”
- s) Instytut Morski w Gdańsku, Zakład Oceanografii Operacyjnej,
 - Zajęcia edukacyjne na temat: „Badania naukowe wód morskich Bałtyku”,
- t) Morski Oddział Straży Granicznej w Gdańsku,

- zajęcia edukacyjne na temat: „Granice morskie Polski”, „ Procedury odprawy granicznej łodzi żaglowych”,
- u) Stacja hydrologiczno - meteorologiczna w Łebie,
 - zajęcia edukacyjne na temat: „W jaki sposób zbiera i przetwarza się wyniki w celu ustalenia prognoz meteorologicznych”,
- v) Uniwersytet Gdański, Instytut Oceanografii,
 - udział uczniów w „Bałtyckim Festiwalu Nauki”,
- w) Akademia Morska w Gdyni,
 - udział uczniów w „Bałtyckim Festiwalu Nauki”,
- x) Park Rekreacyjno-Edukacyjny „SEA PARK” Sarbsk,
 - zajęcia edukacyjne: „ Środowisko i życie foki Bałtyckiej”,
- y) Rodzinny Park Rozrywki – Łeba Park,
 - zajęcia edukacyjne: „ Jak zmieniała się Łeba w czasach prehistorycznych”,

Szczegółowe karty współpracy z Partnerami wspierającymi stanowią załącznik do niniejszego Programu.

3.4 Działalność wspierająca

Realizacja działań będzie przebiegać w trakcie trwania roku szkolnego w formach uroczystości, przeglądów i imprez o tematyce marynistycznej, konkursów i zawodów, spotkań i wymian uczniowskich.

Różnorodność podejmowanych inicjatyw wpłynie pozytywnie na działalność dydaktyczno-wychowawczą szkoły, przyczyni się do zwiększenia liczby uczestników, umożliwi rozwój zainteresowań i rozwijanie pasji. Działalność wspierająca będzie realizowana w obszarach:

- uroczystości o charakterze patriotycznym, np.: obchody Dni Morza,
- przeglądy i występy artystyczne,
- wystawy i konkursy plastyczne,
- gazetki i wystawy tematyczne,
- gry strategiczne, miejskie, dydaktyczne w terenie,
- spotkania i prelekcje autorskie z „ludźmi morza”,
- gromadzenie publikacji i wydawnictw literatury fachowej,
- prezentacja i publikacja materiałów,
- wymiany uczniowskie szkół,

Zaplanowane działania na dany rok szkolny zostaną wpisane do Planu Pracy Szkoły.

3.5 Edukacyjno-żeglarskie pikniki naukowe

Edukacyjno-żeglarskie pikniki naukowe stanowią niezwykle istotny element programu. Atrakcyjna formuła nie tylko sprzyja rozwijaniu zainteresowania uczniów edukacją morską oraz kształceniu kompetencji kluczowych, ale również aktywizuje społeczność lokalną wokół działań związanych z tematyką morską. Pikniki będą miały szeroki zasięg – zaproszenie obejmie uczniów z kilku szkół rejonu, ich nauczycieli, rodziców, przedstawicieli lokalnych władz i miejscowego świata biznesu. Najważniejsze wydarzenia będą się odbywały przy stanowiskach pozwalających na interaktywne spotkania wszystkich uczestników z nauką i wiedzą. Regionalne pikniki żeglarsko-naukowe będą realizowane w formie otwartej dla szkół. Mają uwidocznic to, w jaki sposób teoretyczna wiedza zdobywana na poszczególnych zajęciach w szkole może być wykorzystywana w praktyce w trakcie żeglowania oraz jak żeglowanie przekłada się na rozwój kompetencji kluczowych. Program każdego z pikników będzie tak dopasowany do lokalnych uwarunkowań, aby przyczynić się do umocnienia poczucia tożsamości regionalnej. Zajęcia będą miały również na celu ukazanie i wypromowanie unikalnych warunków lokalnych. Bardzo ważnym elementem pikników będzie zwrócenie uwagi uczestników na intensywny rozwój infrastruktury wodnej w naszym regionie. W ramach pikniku powinna też mieć miejsce prezentacja lokalnych osiągnięć wodniackich. Nieodzownym elementem pikników będzie spotkanie z autorytetem – człowiekiem, który odniósł sukces w dziedzinie związanej z morzem; może to być żeglarz o wybitnych osiągnięciach, konstruktor statków lub jachtów, kapitan, sportowiec lub inna osoba mająca doświadczenia wzmacniające przekaz pikników oraz całego programu. Elementem szczególnie istotnym dla umacniania świadomości oraz poczucia tożsamości regionalnej będzie taki dobór gościa specjalnego, aby obszar jego działań był jak najbardziej związany z danym regionem. Zaproszeni goście w trakcie krótkiej prezentacji powiedzą o swoim związku z morzem i wodą.

3.6 Praktyczne zajęcia żeglarskie

Jednodniowe, dwudniowe zajęcia żeglarskie stanowią uzupełnienie zajęć, są okazją do wykorzystania w praktyce nabytych wiadomości i umiejętności oraz sprzyjają poznaniu bezpiecznych zasad korzystania z akwenów wodnych. Dzień spędzony na łódce ma ukazać praktyczne aspekty wykorzystania omawianych zagadnień w żeglarstwie, ma dać również możliwość poszerzenia wiedzy oraz być pierwszym krokiem w zdobywaniu praktyki żeglarskiej. Przygotowywane programy zajęć powinny mieć charakter wariantowy i być na bieżąco dopasowywane zarówno do aktualnych warunków pogodowych, jak i do specyfiki każdej grupy uczniów. Jednodniowe zajęcia żeglarskie powinny być każdorazowo realizowane na tym samym, najbliższym szkole akwenie, w miejscu przystosowanym do tego typu działań. Zajęcia powinny być przeprowadzane przez doświadczonych w pracy z dziećmi i młodzieżą instruktorów. W miejscach realizowania zajęć należy korzystać z miejscowej kadry, co usprawni przeprowadzanie zajęć, a także przyczyni się do poznania przez uczniów miejsc w najbliższym sąsiedztwie, w których można uprawiać żeglarstwo. Powinno to stanowić zachętę do kontynuowania przygody z żeglarstwem w przyszłości, co jest dalszym krokiem na ścieżce rozwijania kompetencji kluczowych i budowania poczucia tożsamości regionalnej.

Przykładowa tematyka zadań do realizacji podczas praktycznych zajęć żeglarskich

Lp.	Tematyka	Treści kształcenia (zapisane językiem efektów)	Metody pracy
1.	Zajęcia teoretyczno-praktyczne przy jachcie: <ul style="list-style-type: none"> ogólne omówienie budowy jachtu, określenie podstawowych zasad bezpieczeństwa, zakładanie pasów ratunkowych, ustalenie zasad zachowania się na jachcie. 	Uczeń: <ul style="list-style-type: none"> opisuje budowę jachtu, wyjaśnia podstawowe zasady bezpieczeństwa na wodzie, zakłada pasy ratunkowe, zachowuje się bezpiecznie na jachcie. 	Pogadanka przy jachcie.
2.	Zajęcia teoretyczno-praktyczne w załogach: <ul style="list-style-type: none"> powtórzenie budowy jachtu, stawianie i opuszczanie żagli, knagowanie, omówienie podstawowych zasad bezpieczeństwa 	Uczeń: <ul style="list-style-type: none"> wskazuje i nazywa elementy jachtu, knaguje - stosuje podstawowy węzeł żeglarski, stosuje podstawowe zasady bezpieczeństwa na jachcie. 	Praktyczne zajęcia przy jachcie z instruktorem.
3.	Zajęcia praktyczne w załogach na jachcie zacumowanym: <ul style="list-style-type: none"> praca załogi, balastowanie, praca żaglami, bezpieczne poruszanie się po jachcie, praca cumami, trzymanie kursu, podstawowe węzły: ratowniczy i płaski. 	Uczeń: <ul style="list-style-type: none"> współpracuje z innymi członkami załogi, współdziała w grupie, balastuje, stosuje zasady pracy żaglami, bezpiecznie porusza się po jachcie, właściwie pracuje cumami, utrzymuje wytyczony kurs jachtu, wykonuje podstawowe węzły żeglarskie: ratowniczy i płaski 	Praktyczne zajęcia na jachcie z instruktorem.
4.	Zajęcia praktyczne w załogach na jachcie – wyjście na wodę: <ul style="list-style-type: none"> podstawy teorii żeglowania, trzymanie kursu nadanego, kursy względem wiatru, ostrzenie i odpadanie, zwrot przez sztag, ósemka sztagowa, halsowanie, sztag z biegiem wstecznym, zwrot przez rufę, podstawy meteorologii, czyli skąd się bierze wiatr. 	Uczeń: <ul style="list-style-type: none"> zna podstawy teorii żeglowania, utrzymuje nadany kurs jachtu, określa kurs względem wiatru, wybiera odpowiedni kurs wykonuje podstawowe zwroty na wodzie. 	Praktyczne zajęcia na jachcie i pływanie z instruktorem.
5.	Zajęcia praktyczne w załogach w marinie: <ul style="list-style-type: none"> sklarowanie jachtu 	Uczeń: <ul style="list-style-type: none"> klaruje jacht, rozpoznaje poszczególne elementy jachtu, utrzymuje ład i porządek na jachcie. 	Praktyczne zajęcia na jachcie z instruktorem.

3.7 Drużynki wodniackie

Podstawy działania drużyn wodnych i żeglarskich są takie, jak innych drużyn harcerskich i wędrowniczych: służba, braterstwo, praca nad sobą i przygoda. Program wodny wzbogaca je jeszcze o dodatkowe aspekty związane ze specjalnością. Mała grupa rówieśników, kolegów czy przyjaciół to naturalne środowisko młodego człowieka. Zastęp - przez wodniaków zwany wachtą to szkoła współdziałania, samorządności, dzielenia odpowiedzialności, solidarności – po prostu kuźnia charakteru. Tworzenie małych drużyn wodniackich umożliwi pracę w małych zespołach rówieśników, która będzie koordynowana przez opiekuna –instruktora żeglarstwa.

Program będzie oferował uzyskanie stopni i sprawności dostosowania do potrzeb i możliwości dziewcząt i chłopców. Uzupełnieniem są sprawności wodne, a dla starszych – uprawnienia państwowe, tj. patenty żeglarskie czy motorowodne oraz uprawnienia innych organizacji (ratownicy WOPR) czy odznaki PTTK.

Cały program zawarty jest w 3 stopniach, dostosowanych poziomem trudności do wieku uczestników programu:

Wioślarz - skończył 10 lat, potrafi bezpiecznie poruszać się po jachcie, zna podstawowe węzły, rozróżnia elementy jachtu. Umie wiosłować w łodzi wiosłowej lub w żaglowej.

Kadet - skończył 12 lat, potrafi samodzielnie pokierować jachtem typu ket lub jachtem słup o długości do 6 m na żaglach. Jest sprawnym członkiem załogi jachtu żaglowego, potrafi operować sterem, szotami, pracować na cumach i odbijaczach. Sprawnie wykonuje komendy.

Żeglarz - skończył 14 lat, potrafi wykonać podstawowe manewry na jachcie o długości powyżej 5 metrów, pod żaglami i na silniku. Umie pokierować załogą jachtu żaglowego, ma wiedzę wystarczająca do kierowania jachtem śródlądowym.

3.8 Obozy i półkolonijnie żeglarskie

Letnie obozy żeglarskie i półkolonie żeglarskie będą nagrodą dla najbardziej zaangażowanych uczestników Programu Edukacji Morskiej „Leba Perłą Bałtyku jest” Obozy i półkolonie odbędą się podczas letnich wakacji. Każdy turnus będzie trwał od 7 do 8 dni i realizowany będzie zgodnie z przygotowanym programem szkolenia. Zakres merytoryczny zajęć żeglarskich będzie uwzględniał wiek uczniów oraz poziom ich przygotowania praktycznego.

4. Przygotowanie dydaktyczne nauczycieli

Uzupełnieniem niniejszego programu jest szkolenie nauczycieli. Jego celem jest przygotowanie kadry nauczycielskiej w zakresie wiedzy i umiejętności pomocnych przy realizacji programu ukierunkowanego na rozwijanie kompetencji kluczowych uczniów poprzez regionalną edukację morską. Program kursu doskonalącego dla nauczycieli obejmuje zagadnienia metodyczne dotyczące pracy metodą projektu oraz wykorzystania doświadczeń w procesie nauczania-uczenia się, a także treści z zakresu podstawowej wiedzy i umiejętności żeglarskich. Warsztatowa formuła szkolenia kładzie nacisk na aktywizację i samodzielność uczestników oraz zakłada rozwijanie umiejętności pracy zespołowej.

5. Ewaluacja

Ewaluacja poszczególnych elementów składowych oraz całości programu edukacji morskiej stanowi nieodzowny element pozwalający uzyskać informację zwrotną o stopniu realizacji celów programu, w tym stopniu rozwoju kompetencji kluczowych u uczniów. Gromadzenie danych, ich analiza, a następnie formułowanie wniosków pozwoli na stałe podnoszenie jakości realizowanych działań oraz dostarczy informacji pomocnych przy planowaniu i realizacji kolejnych przedsięwzięć.

Ewaluacji programu należy dokonać tuż przed zakończeniem roku szkolnego, tak aby można było ocenić zarówno rezultaty końcowe, jak i przebieg samego procesu. Ewaluacji podlega stopień realizacji założonych celów, ale również inne, często nieplanowane skutki prowadzonych działań.

Celem ewaluacji jest:

- ocena tego, co zostało osiągnięte,
- wyjaśnienie, jak do tego doszło,
- sformułowanie wniosków pomocnych przy planowaniu kolejnych projektów,

Planując i prowadząc proces ewaluacji projektu edukacyjnego, należy odpowiedzieć na następujące pytania:

- Co należy ocenić i według jakich kryteriów?
- Kogo i o co można spytać? Jakie są źródła informacji?
- Co oznaczają posiadane przez nas informacje? Jak je interpretować? Co z nich wynika?
- Jakie wnioski można wyciągnąć z posiadanych informacji?
- Czy należy coś zmienić w kolejnych projektach? Jeżeli tak, to na czym powinny polegać zmiany?

Warto poddać ewaluacji różne aspekty przedsięwzięcia– poniżej zaproponowano odniesienie się do czterech zagadnień:

- Cele: Co zostało osiągnięte dzięki zajęciom? Czego nie udało się uzyskać, gdyby nie projekt?
- Plan: Czy trzymaliśmy się planu? Czy był realistyczny? Jakie zmiany zostały dokonane?
- Zespół: Czy wszyscy uczestnicy byli zaangażowani? Kim byli nasi sojusznicy, kto nam pomagał?
- Motywacja: Jakie były moje oczekiwania? Czy się spełniły? Co zyskałem? Czy zrobiłbym to jeszcze raz? W celu dokonania oceny programu edukacji morskiej proponuje się zastosowanie:
- ewaluacji zbiorczej (końcowej) – dokonywanej na zakończenie realizacji projektu w danym roku szkolnym; dostarcza ona informacji, które należy uwzględnić, planując kolejne następne projekty edukacyjne.

Literatura pomocnicza

1. Arends Richard I., *Uczymy się nauczać*, WSiP, Warszawa 1994
2. Baranowski Krzysztof, *Zaczynam żeglować*, Alma-press, 2010
3. Baranowski Krzysztof, *Szkola pod żaglami*, Fundacja Szkoła pod Żaglami Krzysztofa Baranowskiego, 2009
4. Bennett Alison Muir, *Poradnik jachtostopowicza*, Arkadiusz Wingert, 2009
5. Brzeźnicki Franciszek, *Dydaktyka ogólna w zarysie*, Miscellanea, Koszalin 1994
6. Coles Adlard, Bruce Peter, *Żeglowanie w trudnych warunkach*, Warszawa 2008
7. Czajewski Jacek, *Locja dla żeglarzy*, Alma-press, 2009
8. Czajewski Jacek, *Meteorologia dla żeglarzy*, Alma-press, 2001
9. Czasnojęc Marek, *Żaglowce świata. Sailing ships of the world*, Bosz, 2008
10. Dzierzgowska Irena, *Jak uczyć metodami aktywnymi*, Wydawnictwo: Fraszka Edukacyjna, Warszawa, 2007
11. Goszczurny Stanisław, *Czy istnieje marynistyka?*, Plus, 1989
12. Heinrich Jörn, *Porty Bałtyku. Polska i Litwa*, Warszawa 2011
13. Karwacki Ryszard, *Morze – region – literatura*, [w:] *Bliżej regionu i ucznia*, Gdańsk 1993
14. Koczorowski Eugeniusz, Koziarski Jerzy, Pluta Ryszard, *Ceremoniał morski i etykieta jachtowa*, Alma-press, 2009
15. Kolaszewski Andrzej, Świdwiński Piotr, *Żeglarz i sternik jachtowy*, Warszawa 2007
16. Maciejewski Jacek, *Nauka żeglowania*, Alma-press, 2012
17. Pawson Des, *Węzły bez tajemnic*, Solis, 2011
18. Patalas Norbert, *Świat jachtów jedno- i wielokadłubowych*, Gdynia 2002
19. Potocka Barbara, Nowak Leszek, *Projekty edukacyjne. Poradnik dla nauczycieli*, Zakład Wydawniczy SFS, Kielce 2002
20. Praca zbiorowa, *55 szant i pieśni kubryku*, Vesper, 2007
21. Praca zbiorowa, *Żeglowanie*, Pascal, 2008
22. Samp Jerzy, *Z woli morza. Bałtyckie mitopeje*, Gdańsk 1987

23. Sleight Steve, *Żeglarstwo bez tajemnic*, Solis, 2009
 24. Topika wód i żeglugi. *Materiały z konferencji naukowej „Topika wód i żeglugi w literaturze...”*, 1991
 25. Twardowski Marek, *Fregata Dar Pomorza*, Maszoperia Literacka, 2009
 26. Turo Krystyna, wstęp: *Morzami ku Polsce*, [w:] *Morskie drogi Polaków. Relacje podróżopisarskie z lat 1920-1939*, 1996
 27. <http://hel.univ.gda.pl>
 28. http://ko.poznan.pl/pub/ftp/Nadzor/ewaluacja/Ewaluacja_w_pracy_metoda_projektu.PDF
 29. <http://www.balticuniv.uu.se>
 30. <http://www.eksperciwosciacie.pl/dla-nauczycieli/szkoly-dla-nauczycieli/arsztatpracy/art,62,inicjowanie-i-planowanie-projektu-edukacyjnego.html#.T98nKhdJT6Q>
 31. <http://www.eksperciwosciacie.pl/dla-nauczycieli/szkoly-dla-nauczycieli/arsztatpracy/art,63,jak-prawidlowo-przeprowadzic-i-ocenic-projekt-edukacyjny.html>
 32. <http://www.naszbałtyk.pl>
 33. <http://www.oceanarium.org.pl>
 34. <http://www.ore.edu.pl/strona-ore/phocadownload/EFS/projekt%20edukacyjny%20jako%20metoda.pdf>
 35. <http://www.portalmorski.pl/>
- http://zcpig12.strefa.pl/geografia/Baltyckie/morze_baltyckie%20o%20tym%20warto%20wiedziec.pdf